

ТМ	Г. XXXVII	Бр. 1	Стр. 499-501	Ниш	јануар - март	2013.
----	-----------	-------	--------------	-----	---------------	-------

Prikaz knjige
 Primljeno: 30.01.2013.

Jelena Laušev

TRANZICIJA ZAMISLI I OSTVARENJA*

Koji su se rezultati postigli najvećim projektom 20. veka u zemljama koje su ušle u proces ekonomske tranzicije ka tržišnoj privredi?

Knjiga prof. dr Božidara Cerovića pod nazivom *Tranzicija - zamisli i ostvarenja* u izdanju Centra za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, nudi sveobuhvatan uvid u složenost samog procesa transformacije s osnovim ciljem da doprinese boljem razumevanju iskustva kroz koje su prošle i još uvek prolaze tranzicione ekonomije. Ovo delo je rezultat autorovog sveobuhvatnog, kako teorijskog tako i empirijskog istraživačkog rada na različitim aspektima tranzicije tokom poslednje dve decenije, i njime se kritički analiziraju osnove ekonomskih politika i programa, kao i nagoveštaji njihovih mogućih ishoda i posledica. Veliki doprinos ove knjige je u detaljnom preispitivanju procesa tranzicije tokom kog autor, iako svestan njegove neophodnosti, dokazuje da je simplifikovano stvaranje tranzicionih shema dovelo do suboptimalnih rezultata i/ili neostvarenih zamisli.

Knjiga predstavlja značajan teorijski i empirijski poduhvat koji je od posebne vrednosti zbog svog predskazujućeg karaktera (u starijim tekstovima), ali i zbog svoje velike današnje aktuelnosti. S obzirom na sadržaj i metodologiju knjiga služi kao izvrstan udžbenik za studente ekonomije, ali i za sve one koji su zainteresovani za razumevanje procesa ekonomske tranzicije.

Knjiga je organizovana u dve celine: *Zamisl* i *Ostvarenja*. Obe celine sastoje se od dva dela.

Autor započinje celinu pod nazivom *Knjiga prva: Zamisli* osnovnim idejama na kojima je utemeljen proces tranzicije. Nakon osnovnih zamisli u drugom delu prve celine opisani su razlozi i oblici privatizacije povodom i tokom tranzicionog perioda.

Naime, autor objašnjava značaj tranzicije sa stanovišta povećanja ekonomske efikasnosti i time pokazuje da je tranzicija samo sastavni deo globalnog ekonomskog razvoja. Dakle, tranzicija se posmatra kao specifična razvojna faza koja zahteva stalno usklađivanje sa savremenim uslovima. Iz tog razloga autor ukazuje da je veoma važno da svaka tržišna privreda odredi strategiju svog razvoja.

jelena@ekof.bg.ac.rs

* Božidar Cerović. (2012). *Tranzicija - zamisli i ostvarenja*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, str. 675.

Moguće strategije razvoja autor grupiše u tipologije savremene tržišne privrede na osnovu njihovih glavnih karakteristika.

U nastavku se predstavljaju osnovne ekonomske politike koje treba da doprinesu stabilizaciji pre otpočinjanja samog procesa tranzicije. U poglavlju o makroekonomskoj stabilizaciji detaljno se opisuje monetarna politika u uslovima hiperinflacije, kao i neophodne fiskalne reforme. Autor dokumentuje teške i duboke posledice restrukturiranja privrede ne samo u Srbiji nego i u brojnim tranzicionim ekonomijama. Konačan cilj opisanih ekonomskih politika sastoji se u ublažavanju tranzicione recesije.

U drugom delu prve celine autor polazi od analize značaja i ekonomske opravdanosti privatizacije. S tim u vezi koristi se teorijski model principala i agenta kako bi se objasnile razlike u funkcionisanju sistema privatne svojine od sistema državnog vlasništva. Zatim se proces privatizacije, kao izraz zahteva za efikasnijim privređivanjem, povezuje sa napretkom u demokratičnosti društva.

Autor u narednim poglavljkima koristi teorijske modele da opiše ponašanje samoupravnih preduzeća koja su bila karakteristična za nekadašnju jugoslovensku privredu na osnovu kojih izvodi razloge za njihovu privatizaciju. U poglavlju o specifičnostima privatizacije samoupravnih preduzeća, autor na osnovu analiza objavljenih krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina ističe prednosti privatizacije društvene u odnosu na državnu svojinu, koje su mogle da omoguće brže i jednostavnije prilagođavanje bivše jugoslovenske ekonomije tržišnoj privredi u odnosu na ostale zemlje u tranziciji. Istovremeno se navodi i čitav niz rešenja koja su mogla da pruže zdraviji i ekonomski perspektivniji proces privatizacije u odnosu na sve kasnije pokušaje koji su sprovedeni. S tim u vezi autor pokazuje da je za privredu samoupravnog tipa najpodesniji model internog deoničarstva, tj. deoničarstva zaposlenih i potvrđuje da je program privatizacije iz 1990. godine, iako kritikovan, ipak bio validan sa ekonomskog stanovišta. Nezaobilazna tema odnosi se i na problem regulacije monopola s obzirom na nepotrebno podržavljenje pojedinih društvenih preduzeća, kao i na moguće načine privatizacije monopola u cilju podsticanja rasta ukupne efikasnosti. Sistematska analiza programa privatizacije u Jugoslaviji i Srbiji od 1990. godine do današnjih dana kritički je izložena u poslednjem poglavlju *Knjige prve* o zamislama.

Druga celina knjige posvećena je ostvarenjima u procesu tranzicije te se naziva *Knjiga druga: Ostvarenja*. Kao i prva i ova druga celina ima dva dela: prvi koji se bavi tranzicijom i rastom, i drugi koji analizira tranziciju u Srbiji.

Autor se najpre fokusira na ekonometrijsku analizu efekata tranzicije na rast kojom se empirijski pokazuje koliko su zemlje u tranziciji napredovale u reformama i koliko su te reforme doprinele njihovom razvoju. Na osnovu tranzicionog iskustva različitih zemalja autor kritički ispituje generalizaciju procesa tranzicije usled čega se nisu uvažile specifičnosti i razlike između zemalja u tranziciji. Tu se pre svega ističe neizbežan i dugotrajan uticaj nasleđenih uslova na brzinu i tok tranzicionih reformi.

Autor takođe ukazuje da se model rasta tokom tranzicije menja u vezi sa napretkom tranzicionih reformi. On ukazuje na tri faze tranzicije i tri korespondentna modela rasta. Ekonometrijska analiza potvrđuje da najbitnije promene nastupaju u sredini procesa tranzicije na nivou od 40% do 60% ostvarenja ukupnih reformi, te autor zaključuje da je u već toj fazi potrebno

staviti naglasak na povećanje industrijske proizvodnje i izvoznu orijentaciju privrede.

Naredni deo druge celine knjige autor posvećuje tranzicionim procesima u Srbiji. Prvo se kritički analiziraju događaji iz devedesetih u privredi Srbije, koji otežavaju i današnji ekonomski oporavak zemlje. Zatim se kritički ispituje model prodaje koji je promovisan programom privatizacije početkom dvehiljaditih. Autor i ovde koristi ekonometrijsku analizu da pokaže veći značaj razvoja institucionalnog okruženja od konkretnog izabranog modela privatizacije. S jedne strane, autor potvrđuje značaj uređenja finansijskog sistema (uključujući i likvidaciju pojedinih domaćih banaka) na povećanje ukupne efikasnosti. S druge strane, autor navodi ograničenja izabranog programa privatizacije u Srbiji i ističe neophodnost decentralizacije i diverzifikacije modela privatizacije.

U nastavku autor razmatra poslovnu klimu u Srbiji i predstavlja rezultate analize poslovnih performansi preduzeća različitih vlasničkih oblika. S tim u vezi, posebno je interesantan rezultat da nove privatne firme ne ostvaruju očekivane značajnije performanse u odnosu na druge vlasničke oblike. Takođe, usporavanje procesa reformi u Srbiji nakon 2003. godine povezuje se sa suboptimalnim rezultatima u rastu privrede usled neefikasne upotrebe stranih direktnih investicija.

Poslednja poglavlja knjige empirijskom analizom dokazuju da je još 2003. godine trebalo promeniti model reformi kako u Srbiji, tako i u ostalim zemljama Zapadnog Balkana. Konačno, autor nalazi i da je neadekvatna politika konkurencije ne samo negativno uticala na efekte procesa liberalizacije i privatizacije, već i na jači efekat globalne ekonomske krize na stanje privrede Srbije u 2009. godini.

Knjiga se završava zaključkom da su uverenja o bezuslovnoj sposobnosti tržišta i 'put spontanog razvoja' imali veliku cenu koja je dovela u sumnju predviđanja po kojima je moguće prevesti tranzicione ekonomije relativno brzo u sistem sličan razvijenoj tržišnoj privredi. S tog aspekta, može se s pravom reći da je svojom celovitošću knjiga *Tranzicija - zamisli i ostvarenja* pomerila granice dosadašnjeg shvatanja procesa tranzicije. Štaviše, knjiga je ostala otvorena prema novim izazovima s kojima će se susretati tranzicione ekonomije u budućnosti. Kao takva, ova knjiga nije samo zanimljivo i veoma korisno štivo za one koji žele da studiraju proces ekonomske tranzicije već je od velike važnosti i za kreatore sadašnje i buduće ekonomske politike u zemljama u tranziciji.